

Information om disputation vid Filosofiska fakulteten

Denna text är framtagen för att främst hjälpa internationella opponenter och betygsnämndsledamöter som inte är så väl insatta i den svenska forskarutbildningen. Texten fokuserar disputationen men avser också att beskriva svensk forskarutbildning mer övergripande för att sätta doktoranden, avhandlingen och disputationen i dess sammanhang. Viss information behöver handledaren komplettera med då det finns skillnader mellan forskarutbildningarna.

Forskarutbildning i Sverige

Forskarutbildning i Sverige omfattar heltidsstudier om fyra år och den som är doktorand har i de flesta fall också en anställning som doktorand vid det lärosäte där forskarutbildningen bedrivs. Även om forskarstudierna motsvarar fyra års heltidsstudier kan den genomföras över längre tid då studierna kombineras med annat arbete inom eller utanför universitetet.

Forskarutbildningen omfattar 240 högskolepoäng (hp), varav minst 120 hp ska utgöras av avhandlingsarbete. I de flesta fall är avhandlingen mellan 150 hp och 180 hp. Handledare informerar opponent och betygsnämnd om hur många högskolepoäng avhandlingen i det aktuella fallet omfattar. Övriga högskolepoäng utgörs av kurser som doktoranden läst för att tillägna sig såväl bred som djup förståelse inom ämnet för forskarutbildningen.

Till varje doktorand utses minst två handledare varav den ena har det huvudsakliga ansvaret.

Avhandling

Avhandlingen kan skrivas antingen som en monografi eller som en sammanläggningsavhandling. En sammanläggningsavhandling består av ett antal enskilda publikationer/artiklar vilka vanligtvis även sammanfattas i en "kappa". Handledare informerar opponent och betygsnämndsledamöter om vilken form av avhandling som är aktuell i det enskilda fallet och vilka kvalitetskriterier som gäller, exempelvis antal publikationer, sampublicering med andra forskare, eventuella krav på att vara ensamförfattare etcetera.

Under arbetet med avhandlingen har avhandlingsmanus granskats vid olika tillfällen. En slutgranskning av avhandlingsmanus, med en extern granskare, har gjorts i slutskedet av skrivandet av avhandlingen. Denna granskning har dock inte någon examinerande funktion utan är endast rådgivande i syfte att hjälpa doktoranden att slutföra skrivandet av avhandlingen.

Vid disputationen är det avhandlingen som granskas och doktoranden som examineras. Inför disputationen har avhandlingen färdigställts och tryckts. Det innebär att opponent och betygsnämndsledamöter inte kan efterfråga tillägg eller korrigeringar i avhandlingen, då det är den färdigställda och tryckta avhandlingen som ska granskas och diskuteras vid disputationen. De interna kvalitetsprocesser som forskarutbildningen arbetar med ska säkerställa att avhandlingen håller de kvalitetsmått som kan ställas på en avhandling inför en disputation.

Inför disputation

Opponent och betygsnämnd

När en doktorand närmar sig slutfasen av sitt avhandlingsarbete bokar huvudhandledaren in ett datum för disputation och anmäler detta till Filosofiska fakultetens forskarutbildningsnämnd. Det är sedan forskarutbildningsnämnden som beslutar om vem som ska utses till opponent och vilka ledamöter som ska ingå i betygsnämnden, inklusive ersättare, utifrån det förslag som inkommit från handledaren. En ersättare utses så att det finns någon som kan träda in i händelse av att en ordinarie betygsnämndsledamot blir sjuk och därmed förhindrad att medverka.

De som utses till opponent och betygsnämndsledamöter ska vara docenter (eller bedömas ha motsvarande vetenskaplig kompetens), biträdande professorer eller professorer från olika lärosäten. Samtliga bör vara särskilt kunniga inom det område avhandlingen behandlar.

När opponent och ledamöter i betygsnämnden utses är det viktigt att samtliga som utses har relevant vetenskaplig kompetens för att kunna granska och bedöma avhandlingen. Det är också viktigt att jävsfrågor är beaktade så att inte någon jävsproblematik föreligger mellan handledare och opponent eller betygsnämndsledamöter eller att det finns någon jävsproblematik mellan doktorand och opponent eller betygsnämndsledamöter. En rekommendation är också att doktoranden inte har någon nära kontakt med vare sig opponent eller betygsnämndsledamöter, som exempelvis middag/lunch eller annan aktivitet, innan disputationen.

Offentliggörande av avhandlingen

Senast tre veckor innan disputationen ska avhandlingen vara tryckt och offentliggöras, vilket innebär att vem som helst som önskar ta del av avhandlingen kan göra det. Avhandlingen distribueras av universitetet. Senast tre veckor innan disputationen kommer en tryckt version av avhandlingen skickas till opponent och betygsnämndsledamöter men vanligtvis kan opponent och betygsnämndsledamöter få ta del av avhandlingen i elektronisk form tidigare i samband med att avhandlingsmanus lämnas till tryckeriet (ca sex veckor före disputationsdatum). Framförhållningen syftar till att ge såväl opponent som betygsnämndsledamöter goda förutsättningar att förbereda sig inför disputationen.

Den kvalitetsgranskning som skett i olika steg under forskarutbildningstiden ska bidra till att avhandlingen svarar mot de kvalitetskrav som enligt det svenska systemet kan ställas på en avhandling inför en disputation. Om opponent och/eller betygsnämndsledamöter finner det tveksamt om avhandlingen håller den kvalitet som bör kunna ställas på en avhandling rekommenderas att opponent/betygsnämndledamot tar kontakt med handledaren innan disputationen. Om det finns tveksamheter kring avhandlingens kvalitet finns möjligheten att dra tillbaka avhandlingen och ställa in disputationen.

Disputationsakten

Disputationen är offentlig och vem som helst som önskar att närvara vid en disputation är välkommen. Publiken vid en disputation brukar ofta bestå av nära kollegor, såväl seniora forskare som doktorandkollegor, familj, goda vänner samt övriga intresserade. Publiken består alltså både av personer som är väl insatta i forskningsområdet och de som inte alls är särskilt väl insatta och kanske inte heller har någon tidigare erfarenhet av hur en disputation går till. Det är svårt att förutsäga hur stor publiken är vid en disputation men lokalen är väl tilltagen så alla som önskar närvara får plats.

De huvudsakliga aktörerna vid disputationen är doktoranden, opponenten, betygsnämndsledamöterna samt ordförande vid disputationen. Betygsnämnden måste vara komplett (tre ledamöter) när disputationen genomförs, annars är inte betygsnämnden beslutsför.

En disputation varar vanligtvis ca två timmar men det finns inte någon fastställd sluttid. Behövs mer tid för opposition kan disputationen vara under längre tid.

Disputationen inleds

Disputationen inleds med att ordförande (ofta doktorandens huvudhandledare men det kan också vara någon annan senior forskare) öppnar disputationsakten genom att hälsa alla välkomna och presentera doktorand, opponent och betygsnämnd. Ordförande informerar även om hur disputationen kommer att gå till. Bland annat ges information om att publiken kommer att få möjlighet att ställa frågor efter det att opponenten och betygsnämndsledamöterna ställt sina frågor. (inledning totalt max 5 min)

Därefter lämnar ordförande ordet till doktoranden som ges möjlighet att kommentera eller tillrättalägga eventuella mindre fel som identifierats i avhandlingen efter att den tryckts. Ibland kan en erratalista biläggas avhandlingen. (max 5 minuter)

Avhandlingen sammanfattas

Nästa moment i disputationsakten är att en sammanfattning av avhandlingen ska presenteras. Sammanfattningen kan göras antingen av opponenten eller av doktoranden. Handledaren informerar opponenten om det är opponenten eller doktoranden som ska ge en sammanfattande presentation av avhandlingen.

I det fall opponenter ska ge en sammanfattning av avhandlingen bör opponenter ge en introduktion till avhandlingens forskningsfält och placera avhandlingen inom fältet genom att göra en sammanfattning av avhandlingens syfte, relevans och bidrag till forskningsfältet, metodologiska utgångspunkter och huvudsakliga resultat. Syftet med att opponenter presenterar en sammanfattning av avhandlingen är att förvissa sig om att opponenter uppfattat avhandlingen korrekt så att doktorand och opponenter har en gemensam utgångspunkt i den fortsatta diskussionen. Efter att opponenter gett sin sammanfattning av avhandlingen ges doktoranden möjlighet att reagera på det opponenter sagt och vid behov kommentera och korrigera eventuella missuppfattningar. Ett ytterligare syfte med att presentera en sammanfattning av avhandlingen är publiken, som kanske inte läst avhandlingen i sin helhet eller är särskilt insatt i forskningsområdet, också får en förståelse för vilka frågeställningar som ställts och vilka resultat som framkommit.

Sammanfattningen av avhandlingen presenteras muntligen och presentationsbilder kan gärna användas som stöd. Sammanfattningen av avhandlingen bör göras på ca 20 minuter.

Opposition

Därefter går opponenter över till att diskutera avhandlingen, i såväl dess helhet som dess delar, med doktoranden. Opponenten leder diskussionen genom att vara den som ställer frågor till doktoranden. Genom att svara på opponenterns frågor "försvarar" doktoranden sina val, ställningstaganden, slutsatser etcetera. Opponenten bör sträva efter att hålla en hög vetenskaplig nivå på samtalet och genom sina frågor kritiskt granska avhandlingen och doktorandens genomförda arbete. Såväl styrkor och förtjänster med avhandlingen som dess mer svaga punkter bör lyftas och diskuteras. Det är eftersträvänsvärt att samtalet mellan opponenter och doktorand hålls i en positiv anda. Denna del av disputationsakten tar vanligtvis ca 60 minuter. Opponenten avslutar oppositionen med att ge en sammanfattande kommentar om avhandlingen och tackar doktoranden för samtalet.

När opponenter är klar vänder sig ordförande till betygsnämndens ledamöter för att ge dem möjlighet att ställa kompletterande frågor eller efterfråga ytterligare klargöranden från doktoranden. Vanligtvis ställer varje betygsnämndsledamot maximalt en till två frågor till doktoranden men det är möjligt att fler frågor ställs om så behövs för att klargöra specifika frågor kring avhandlingen som inte belysts tillräckligt av opponenter.

När betygsnämnden inte har fler frågor att ställa vänder sig ordförande till publiken som ges möjlighet att ställa frågor till doktoranden. Därefter avslutar ordförande disputationsakten och förklarar att betygsnämnden ska dra sig tillbaka för diskussion och slutlig bedömning av avhandlingen.

Under den tid som betygsnämnden drar sig tillbaka för diskussion och bedömning bjuds vanligtvis doktorand och publik in till ett mingel med förfriskningar.

Betygsnämndens möte

När disputationen avslutats sammanträder betygsnämnden bakom stängda dörrar. Mötet börjar med att betygsnämnden inom sig utser en ordförande. Doktorandens handledare närvarar för att kunna svara på frågor och ge kompletterande information till betygsnämnden inför dess beslut. Opponenten närvarar vid sammanträdet och kan vara rådgivande till betygsnämnden men har inte någon rösträtt när det kommer till att besluta om avhandlingen och den genomförda disputationen är godkänd eller ej. Det är endast tjänstgörande betygsnämndsledamöter som fattar beslut om doktoranden ska godkännas eller ej. Ersättaren i betygsnämnden, om denne är på plats och närvarat vid disputationen, har också rätt att närvara vid sammanträdet men deltar inte i beslutet.

I slutet av sammanträdet gör betygsnämnden en sammanfattande bedömning av avhandlingen och hur doktoranden har försvarat sitt arbete. Avhandlingen och försvaret av den samma bedöms antingen som godkänd eller underkänd. Protokollet signeras av samtliga i betygsnämnden. Om avhandlingen och försvaret bedöms som underkänt ska grunderna för underkännandet motiveras i mötesprotokollet. Ofta fattas beslut om betyg i konsensus men vid behov kan omröstning ske och majoritetsbeslut tillämpas. En ledamot som är av avvikande mening kan reservera sig mot beslutet, vilket då noteras i protokollet.

När betygsnämnden fattat sitt beslut går betygsnämnden ut till den lokal där doktoranden och åhörarna uppehållit sig under betygsnämndens sammanträde. Ordförande i betygsnämnden meddelar beslutet och vid godkänt betyg gratuleras doktoranden och om det är lämpligt utbringas en skål.

Praktiska frågor

Disputationen äger rum i en lokal vid Linköpings universitet, antingen vid Campus Valla (Linköping) eller vid Campus Norrköping. Disputationen genomförs en vardag under normal svensk kontorstid (kl 8.00-17.00 UTC+1).

En administratör kommer att kontakta opponent och betygsnämndsledamöter för att hjälpa till med praktiska frågor som exempelvis bokning av resor och vid behov även hotell. LiU står för dessa kostnader. Opponent och betygsnämndsledamot som inte har möjlighet att medverka på plats kan delta via videokonferens. Önskemål om att delta via videokonferens bör lyftas och diskuteras redan i samband med att opponent/betygsnämndsledamot tillfrågas om uppdraget.

Ett av LiU fastställt arvode betalas ut till opponent. Till betygsnämndsledamöter utbetalas inte något arvode.